

31. Спільний наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та Міністерства фінансів України від 16.03.2011 № 10/359 «Про затвердження паспорта бюджетної програми на 2011 рік». – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.8577.0>.

32. Наказ МОЗ України від 27.12.2005 №760 «Про внесення змін та доповнень до облікових і галузевих статистичних звітних форм та інструкцій щодо їх заповнення». – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0760282-05>.

Внедрение метода программно-целевого бюджетирования (ПЦМ): международный опыт и отечественные реалии
С.Е. Стефанов

В статье приведено авторское видение относительно основных этапов внедрения программно-целевого метода бюджетирования в США и в Украине, освещены наиболее значимые трудности и положительные аспекты, которые имели и имеют место при внедрении программно-целевого метода бюджетирования в указанных странах. Сконцентрировано внимание на наиболее противоречивой составляющей программно-целевого метода – системе оценки социально-экономических показателей. Приведены практические примеры внедрения программно-целевого метода в Украине. Предложен общий идеальный алгоритм формирования бюджетных программ в соответствии с сущностью программно-целевого метода и с учетом социально-экономических интересов страны.

Ключевые слова: ПЦМ, программно-целевой метод, программно-целевое управление, метод программно-целевого бюджетирования, оценивание управления, критерии оценивания, бюджетные программы, социальная эффективность, социально-экономический эффект, формирования бюджетных программ, показатели эффективности, показатели результативности.

Implementation of method Program Performance Budgeting (PPB): international experience and national realities
S. Stefanov

In this article the author's view on the main stage of the Program Budgeting in the United States and Ukraine, highlighted the most significant challenges and positive aspects, and had a role in implementing the Program Budgeting in these countries. Attention is paid to the most controversial component of the Program Performance – System assessment of socio-economic indicators. These practical examples of implementation of program budgeting in Ukraine. A general algorithm for perfect formation of budgetary programs in accordance with the nature of software-based method and taking into account socio-economic interests

Key words: Performance Ukrainian budget, method targeted program budgeting, budget process in Ukraine, budgetary programs, social efficiency, socio-economic effect, efficiency indicators, performance indicators.

УДК 338.512 : 631.115

ЯВОРСЬКА Т.І., канд. екон. наук
ННЦ «Інститут аграрної економіки»

ФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ В ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ

Наведена структура виробничих витрат у рослинництві в обстежених господарствах населення. Розглянуто практичні аспекти формування виробничих витрат у конкретному особистому селянському господарстві та їх вплив на ефективність діяльності.

Ключові слова: особисті селянські господарства, виробничі витрати, структура витрат, економічна ефективність.

Постановка проблеми. Для успішного господарювання в умовах ринку обов'язковою умовою, а інколи і єдиним реальним напрямом підвищення конкурентоздатності є достовірна інформація про величину витрат та розмір собівартості. Проблема вимірювання витрат та собівартості постає особливо гостро у галузі сільського господарства, у зв'язку зі специфікою його господарської діяльності та з особливостями процесів кількісного вимірювання витрат. Якщо у сільсько-господарських підприємствах методика кількісного вимірювання витрат існує давно і постійно вдосконалюється, то така форма господарювання, як особисті селянські господарства залишається осторонь цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування виробничих витрат у сільському господарстві вивчали такі науковці: С.І. Дем'яненко, М.І. Єрін, Ю.С. Коваленко, І.В. Охріменко, П.Т. Саблук та інші. Особливості формування виробничих витрат у господарствах населення були предметом дослідження економістів-аграрників: В.К. Збарського, П.М. Макаренка, В.Я. Месель-Веселяка, І.В. Свиноуса та інших. Водночас виробничі витрати, навіть у великих товарних особистих селянських господарствах, офіційно не обліковуються. Отже, питання їх формування в цих формах господарювання вимагає детальнішого вивчення з боку аграрної науки.

Метою дослідження є розгляд виробничих витрат та їх впливу на економічну ефективність діяльності особистих селянських господарств товарного спрямування.

Результати дослідження та їх обговорення. Роль особистих селянських господарств у розв'язанні проблеми забезпечення населення продовольством у кризові моменти життя країни не можна недооцінювати. Останнє обстеження ефективності діяльності особистих господарств громадян проводилося Інститутом аграрної економіки у 2000 році під егідою Міністерства аграрної політики України. У розрізі областей України було обстежено 4317 господарств, в тому числі 164 особистих господарств громадян Запорізької області [1]. Ідеальним варіантом було б порівняння показників розвитку тих самих господарств за десятилітній період, який пройшов після проведеного дослідження. Проте, оскільки опитування було анонімним, можливість такого порівняння відпадає.

У 2010 році нами було досліджено діяльність особистих селянських господарств Запорізької області методом анкетного опитування їх власників та здійснено порівняння деяких показників (табл. 1). Аналіз таблиці 1 показує, що за даними анкетного опитування кількість членів сім'ї, в тому числі працездатних, з розрахунку на одне господарство дещо збільшилася (2,75 у 2010 році порівняно із 2,01 у 2000 році). Це обумовлено, в першу чергу, значним зростанням середньої площі ріллі на одне особисте господарство громадян – за досліджуваний період від 0,40 до 1,36 га. За даними статистичної звітності «Сільськогосподарська діяльність господарств населення Запорізької області в 2000-2009 роках», з розрахунку на одне домогосподарство припадає 4,31 членів сім'ї, а працездатних – 1,1 чол. [4]. Також спостерігається суттєве збільшення площі ріллі на одне господарство – 3,85 га (за даними статистичних досліджень) та 1,36 га (за результатами анкетного опитування).

Таблиця 1 – Загальна характеристика обстежених особистих господарств громадян Запорізької області

Показники	В особистих господарствах громадян (за матеріалами обстеження), 2000 рік	В особистих господарствах громадян (за матеріалами анкетного опитування автора), 2010 рік	В домогосподарствах області (за даними офіційної статистичної звітності), 2009 рік
Кількість обстежених господарств	164	86	160,8 тис.
Всього членів сім'ї, чол.:	627	350	693,2 тис.
- на одне господарство	3,82	4,06	4,31
у тому числі працездатних, чол.	330	237	176,9 тис.
- на одне господарство	2,01	2,75	1,1
Рілля, га:	66,40	118	619 тис.
- на одне господарство	0,40	1,36	3,85

Одним із пояснень такої різниці може стати плутанина у визначеннях «домогосподарство» та «господарство населення». Наприклад, згідно з визначенням наведеного у статистичному збірнику «Сільське господарство Запорізької області», до господарств населення відносять і фізичних осіб – підприємців, які проводять свою діяльність у галузі сільського господарства [3]. Приклади діяльності фізичних осіб – підприємців показують, що розмір землі, яка надана в їх користування та взята в оренду, може перевищувати десятки гектарів.

Оскільки позиція вчених і практиків, а відповідно і органів влади та управління, щодо майбутнього особистих селянських господарств залишається переважно невизначеною, відповідно і статистична інформація щодо формування виробничих витрат в цих господарствах на сьогодні відсутня. Більше того, навіть на вітчизняних сільськогосподарських підприємствах робота з категоріями витрат та собівартості майже не проводиться, тому аналіз формування статей витрат в особистих селянських господарствах ми зможемо здійснити тільки, спираючись на результати проведених обстежень, які проводилися як науковою установою, так і автором (табл. 2).

Аналіз структури витрат у рослинництві свідчить, що найбільш суттєво збільшилася частка на придбання органічних і мінеральних добрив. Зменшення витрат на паливно-мастильні матеріали та транспортні послуги, пов'язані як з виробництвом, так і з реалізацією продукції, на нашу думку, обумовлене деяким покращенням технічного забезпечення особистих господарств громадян. Наприклад, тільки за 2007-2009 роки кількість домогосподарств у Мелітопольському районі Запорізької області, які мають у приватній власності сільськогосподарську техніку, зросла на 46,5 %, в тому числі трактори – на 23,3%, міні-трактори та мотоблоки – на 40,8 %.

Таблиця 2 – Структура витрат у рослинництві в обстежених особистих господарствах громадян Запорізької області

Тип витрат	В особистих господарствах громадян (за матеріалами обстеження Інституту аграрної економіки – під урожай 2000 року)	В особистих господарствах громадян (за матеріалами анкетного опитування автора – під урожай 2010 року)	Відхилення (+, -)
Добрива:	22,2	34,1	12,1
- органічні	18,1	26,3	8,2
- мінеральні	4,1	7,8	3,7
Отрухохімікати	17,2	6,6	- 10,6
Паливно-мастильні матеріали	10,5	6,4	- 4,1
Насіння і садивний матеріал	-	20,4	-
- куплені	14,1	15,6	1,5
Інші покупки	4,5	3,2	- 1,3
Електроенергія (виробнича)	8,4	7,2	- 1,2
Транспортні послуги	6,1	4,3	- 1,8
Оплата інших послуг	1,9	6,8	4,9
Земельний податок	2,4	1,5	- 0,9
Інші податки і збори	0,9	1,3	0,4
Страховання посівів	0,1	0,6	0,5
Витрати на реалізацію продукції	11,7	7,6	- 4,1
- транспортні	7,7	5,6	- 2,1
- плата за торгове місце	2,4	0,8	- 1,6
- інші витрати	1,6	1,2	- 0,4
Всього витрат	100	100	-

Проте наведена структура витрат не показує їх впливу на формування прибутку від товарної діяльності особистих селянських господарств. І хоча селянин, за Марксом, господарює не заради максимізації прибутку, а «головним чином заради безпосередніх засобів існування», «абсолютною межею для нього як для дрібного капіталіста є лише заробітна плата, що він сплачує сам собі. Поки ціна продукту покриває заробітну плату для нього, він буде обробляти свою землю – часто аж до тих пір, коли покривається лише фізичний мінімум заробітної плати» [2, с.54]. Ми розглянемо перспективи цієї категорії особистих селянських господарств, які здатні в майбутньому стати ефективними підприємницькими структурами.

Формування виробничих витрат та ефективність діяльності товарного особистого селянського господарства (далі господарство) розглянемо на прикладі господарства родини Нікітіних, яке займається виробництвом картоплі, капусти, молока, вирощуванням молодняка великої рогатої худоби та свиней, що розташоване у селі Луначарське Бердянського району Запорізької області.

Доходи від реалізації сільськогосподарської продукції, виробленої в господарстві, становлять основну частину доходів молодій сім'ї, яка складається із чоловіка віком 29 років за освітою інженера-енергетика і дружини віком 26 років з економічною освітою. У сім'ї також є трирічна дитина.

В оцінці ефективності виробництва в особистих селянських господарствах найскладнішим є процес визначення витрат і собівартості продукції. Обов'язковою вимогою при цьому є достатня вірогідність одержаних результатів (собівартість і доходність) та порівнянність їх із сільськогосподарськими підприємствами громадського сектору. Цього можна досягти, використовуючи методику обчислення витрат та доходності окремих видів продукції в особистих селянських господарствах, максимально наближених до методик визначення аналогічних економічних показників у підприємствах громадського сектору.

Разом з тим, особисті селянські господарства і господарства громадського сектору працюють в дещо різних економічних умовах. Так, на відміну від громадського сектору, особисті селянські господарства не здійснюють відрахувань на соціальні заходи, що впливає на зменшення собівартості продукції. Також вони не сплачують фіксований сільськогосподарський податок, що є прерогативою юридичних осіб. Нагадаємо, що досліджуване господарство Нікітіних є товарним особистим селянським господарством, не оформленим юридично як фізична особа – підприємець чи фермерське господарство.

Збирання та обробка інформації у господарстві Нікітіних, необхідної для визначення і планування ефективності виробництва, здійснюється власником особистого господарства упродовж року шляхом занотовування витрат та одержаних доходів.

Методику обрахунку виробничих витрат покажемо на прикладі основних товарних сільськогосподарських культур домогосподарства: картоплі та капусти (табл. 3). Розрахунок оплати праці проведено з використанням тарифної сітки виконання ручних робіт у рослинництві, згідно з нормою галузевої угоди, чинної від 1 січня 2010 року, яка застосовується у сільськогосподарських підприємствах.

Проаналізувавши аналітичним методом тарифікацію робіт (оцінка якості робіт, чинники, ознаки та показники виконання трудового процесу, матеріали фотохронометражного спостереження), відзначимо, що трудові процеси у господарстві можна віднести до IV розряду тарифної сітки на ручних роботах у рослинництві, яка оплачується у розмірі 6,62 грн за годину.

Таблиця 3 – Склад і структура виробничих витрат у вирощуванні картоплі і капусти в ОСГ Нікітіних

№ з/п.	Показник	2009 рік		2010 рік	
		грн	%	грн	%
<i>Картопля</i>					
1	Площа садіння, га	0,60	X	0,65	X
2	Затрати власної праці, люд.-год	436	X	476	X
3	Оплата праці	2886	14,4	3151	13,8
4	Нарахування	1160	5,7	1266	5,5
5	Насіння	4276	21,3	9674	42,4
6	Оплата механізованих робіт	1752	8,7	2601	11,4
7	Мінеральні добрива	5751	28,7	2532	11,1
8	Органічні добрива	1753	8,7	762	3,4
9	Засоби захисту рослин	1363	6,8	1711	7,5
10	Електроенергія	141	0,7	114	0,5
11	Амортизаційні відрахування	595	3,0	616	2,7
12	Ремонт	353	2,0	388	1,7
13	Усього	20038	100	22815	100
	у тому числі з розрахунку на 1га	33397	X	35100	X
<i>Капуста</i>					
1	Площа садіння, га	0,65	X	0,70	X
2	Затрати власної праці, люд.-год	230	X	275	X
3	Оплата праці	1523	19,5	1821	21,2
4	Нарахування	620	7,9	732	8,5
5	Насіння	1188	15,2	1456	16,9
6	Оплата механізованих робіт	1430	18,3	1172	13,6
7	Органічні добрива	1242	15,9	681	7,9
8	Мінеральні добрива	-	-	913	10,6
9	Засоби захисту рослин	953	12,2	982	11,4
10	Електроенергія	86	1,1	78	0,9
11	Амортизаційні відрахування	594	7,6	595	6,9
12	Ремонт	180	2,3	181	2,1
13	Усього	7816	100	8611	100
	у тому числі з розрахунку на 1га	12025	X	12301	X

Нарахування на заробітну плату проводилися згідно із прийнятими нормами для сільськогосподарських підприємств, чинних від 13.01.2009 року і діючих на сьогодні у наступних розмірах: на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в органах Пенсійного фонду України і Фонду соціального страхування із тимчасової втрати працездатності відповідно 37,2 % (в тому числі відрахування на заробітну плату інвалідів – 4 %) і 1,4 %, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття – 1,6 %. Не враховано розмір внесків до Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, які для кожного сільськогосподарського підприємства визначаються за встановленим тарифом і не мають фіксованої величини.

Решту витрат виробництва (насіння, пальне, добрива, засоби захисту рослин тощо) визначали виходячи з ринкових цін придбання матеріально-технічних ресурсів та собівартості власних ресурсів. За ринковими цінами, що діють у регіоні, доцільно оцінювати й органічні добрива, господарські будівлі і споруди (під час визначення амортизаційних відрахувань), супутню і побічну продукцію (солома, гичка, гній). Зокрема, розрахунок амортизаційних відрахувань у господарстві Нікітіних проводився на основі реальної ринкової вартості будівель і споруд, визначеної експертним методом і прийнятих норм амортизації за групами основних засобів.

Значна питома вага витрат на насіння обумовлена прагненням власників господарства щорічно впроваджувати нові перспективні сорти, які вони купують у спеціалізованих господарствах. Слід відмітити, що починаючи із 2010 року, Нікітіни для боротьби із колорадським жуком почали використовувати протруєні бульби картоплі, що відповідно підвищило матеріальні витрати на закупівлю і питому вагу насіння у загальній структурі витрат.

Економічними передумовами розвитку молочного скотарства в господарстві Нікітіних є, по-перше, сприятливе співвідношення між ціною реалізації на молоко та його собівартістю, по-друге, досить добра організація заготівлі молока місцевим молокозаводом (м. Бердянськ), за якої заготівельник щоденно забирає молоко із подвір'я і відразу на місці здійснює розрахунок. Виробництво молока у 2010 р. через зменшення кількості корів знизилося щодо 2009 року. І хоч значна кількість молока була залишена у господарстві для випоювання отриманого приплоду великої рогатої худоби і поросят, це істотно не вплинуло на рентабельність галузі.

Ефективність сільськогосподарського виробництва в особистих господарствах громадян, за матеріалами обстеження Інституту аграрної економіки за 2000 рік, розглядалася стосовно показника умовного валового доходу, який визначався як різниця між виручкою від реалізації та вартістю спожитої продукції і витратами без оплати праці. Це загальноприйнятий критерій ефективності в цій категорії господарств.

Разом з тим, власники господарства є єдиними виконавцями робіт, вони не одержують офіційну заробітну плату. Господаря цікавить не тільки розмір валового доходу, але й те, чи забезпечує його виробнича діяльність прибуток і яка рентабельність виробництва окремих видів продукції склалася у господарстві. Для цього ми порівняли виручку від реалізації продукції з усіма витратами, включаючи і витрати на оплату праці та нарахування на неї (табл. 4).

Таблиця 4 – Економічна ефективність виробництва овочів у особистому селянському господарстві Нікітіних

Вид продукції	Реалізовано продукції			Витрати виробництва, грн	Прибуток, грн	Рівень рентабельності, %
	ц	ціна за 1 ц, грн	виручка, грн			
2009 рік						
Картопля	72	170	12240	20038	7798	38,9
Капуста	90	160	14400	7816	6584	84,2
2010 рік						
Картопля	90	400	36000	22815	13185	57,8
Капуста	113	225	25425	8611	16814	195,3

Висновки. Приклад діяльності особистого селянського господарства Нікітіних показує, що навіть у випадку врахування у виробничих витратах оплати праці із нарахуваннями, вона приносить прибуток. Треба відмітити, що розрахунки здійснювалися тільки по овочевих культурах, а також не були враховані доходи господарства від здавання в оренду земельного паю. Проте необхідно врахувати вигідне географічне становище досліджуваного господарства. Більшість особистих селянських господарств знаходяться в менш вигідних умовах, і для одержання стабільних прибутків і перетворення їх у підприємницькі структури необхідне об'єднання зусиль цих господарств, що можливо через створення обслуговуючих кооперативів та інших форм підтримки та розвитку малого бізнесу у сільському господарстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ефективність сільськогосподарського виробництва в особистих господарствах громадян (за матеріалами обстеження) / [За ред. Саблука П.Т., Месель-Веселяка В.Я., Лузана Ю.Я.]. – К.: Інститут аграрної економіки УААН, 2001. – 378 с.
2. Маркс К., Энгельс Ф. Полн. собр. соч. Т.6. – М.: Политиздат, 1983. – 612 с.

3. Сільське господарство Запорізької області у 2009 році: /Статистичний збірник. – Запоріжжя: Головне управління статистики у Запорізькій області, 2010. – 157 с.

4. Сільськогосподарська діяльність господарств населення Запорізької області в 2000–2009 роках: / Статистичний збірник. – Запоріжжя: Головне управління статистики у Запорізькій області, 2010. – 58 с.

Формирования производственных затрат в хозяйствах населения

Т.И. Яворская

Приведена структура производственных затрат в растениеводстве обследованных хозяйств населения. Рассмотрены практические аспекты формирования производственных затрат на конкретном личном крестьянском хозяйстве и их влияние на эффективность деятельности.

Ключевые слова: хозяйства населения, производственные затраты, структура затрат, экономическая эффективность.

Formation of production costs in personal country economy

T. Iavorska

The structure of production costs in plant growing of the surveyed economy of the population is resulted. Practical aspects of formation of production costs in a concrete personal country economy and their influence on efficiency of activity are considered.

Key words: personal country economy, production costs, structure of expenses, economic efficiency.

УДК 338.246.025.2/.3:339.9 ”313”

ГУБЕНКО В.І., д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА І МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН: НАСЛІДКИ ТА ПРОБЛЕМИ

Встановлено, що економічна криза 2007–2009 рр. для світової і вітчизняної економічних систем стала катализатором процесів їх адаптації до викликів ХХІ століття. На підставі аналізу світового і національного виробництва ВВП та експортних операцій доведено, що існуючі міжнародні і національні системи макроекономічної стабілізації не відповідають сучасним вимогам, тому необхідне посилення міжнародного регулювання процесів через надання розширених можливостей СОТ і міжнародним фінансовим структурам. Доведено, що значний спад міжнародного та вітчизняного торгового обігу в кризових умовах є одним з основних факторів її поглиблення через активізацію протекціонізму та пригнічення лібералізації, яка б сприяла активізації господарської діяльності на всіх рівнях.

Ключові слова: криза, ВВП, СОТ, міжнародні економічні відносини, торгівля, експорт сальдо, протекціонізм, лібералізація, зовнішньоторговельний обіг.

Постановка проблеми. Для переважної більшості провідних міжнародних та економічних організацій і країн економічна криза 2007–2009 рр. стала могутнім катализатором процесів їх адаптації до викликів третього тисячоліття. Будь-яка криза складної системи може розглядатися як її реакція на таке поширення основних пропорцій, за якого розбалансованість перевищує допустимі межі, в результаті чого проходить або відновлення порушених пропорцій, що забезпечує подальше нормальне функціонування системи, або руйнація системи як такої.

Криза 2007–2009 рр. відбувалась у макроекономічних пропорціях між галузями економіки, виробництвом і споживанням, інвестиціями і заощадженнями, що забезпечували стійкий розвиток як окремих національних господарських систем, так і світової економіки. Світовий ВВП у 2009 р. знизився на 2,9% експорт – на 22,6%, безробіття досягло найвищого за всі попередні роки рівня і склало більше 200 млн осіб [1, с. 25]. Криза переконливо продемонструвала, що система, яка склалася щодо макроекономічної стабілізації, в основі якої державне регулювання на національному та міждержавному рівнях не відповідає сучасним вимогам у зв'язку з тим, що на новому більш високому рівні суспільного розвитку світової системи повторюється ситуація тридцятих років двадцятого століття. Щодо причин нинішньої кризи, то більшість експертів вбачають їх у недоліках ринкової економіки, яка отримала велику волю дій, інші вважають причини в недостатньому втручанні в процеси державних структур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасній економіці, на нашу думку, необхідна система регуляторів не тільки на національному, але і на міждержавному рівнях, враховуючи посилення світогосподарської складової. У міру розгортання процесів глобалізації завдання забезпечення економічної стабільності стає все більше складним і багатомірним, його вирішення виходить за рамки окремо взятої країни, розповсюджуючись на світове господарство. Діяльність великої кількості фірм і об'єднань в різних галузях економіки переростає межі юридичного